

LÄR OM KÄRNVAPEN

ABM - Anti-Ballistic Missile Treaty

Avtalet mot antiballistiska missiler slöts 1972 mellan USA:s president Nixon och Sovjetunionens ledare Brezjnev. Antiballistiska missiler är system för motanfall mot ballistiska missiler som används för att avfyra kärnvapen. I avtalet lovade båda staterna att inte ha mer än en plats för antiballistiska missiler på sitt territorium. Avtalet förbjuder också provskjutningar, utveckling och utplaceringar av havs-, luft-, rymd- och mobila landbaserade ABM-system.

2001 tillkännagav USA:s president George W. Bush att USA skulle dra sig ur ABM-avtalet. 2002 gick landet ur, trots massiva protester både nationellt och internationellt. Den amerikanska administrationen rekommenderade direkt därefter utvecklingen av ett ABM-system som skulle ha varit förbjudet under avtalet. Det var första gången USA drog sig ur ett stort internationellt vapenavtal. De som förespråkade att USA skulle gå ur avtalet menade att det var nödvändigt för att kunna testa och skapa ett nationellt missilförsvar för att skydda landet mot kärnvapenutpressning från skurkstater. Kritikerna menade att det skulle innebära ett svårt slag mot internationellt nedrustnings- och ickespridningsarbete och öka de internationella spänningarna. SORT-avtalet från 2002 är delvis ett resultat av de förhandlingar som följde mellan USA och Ryssland efter att USA gått ur ABM-avtalet.

INF - Intermediate Nuclear Forces

Avtalet kom till 1987 och reglerar en skrotning av Sovjetunionens och USA:s landbaserade medeldistansmissiler. Sammanlagt närmare 3000 vapenbärare skrotades och Europa befriades därmed från det mest överhängande kärnvapenhotet även om INF-avtalet inte inkluderar de taktiska kärnvapnen. Avtalet omfattar därtill bara missilen som bär vapnen och inte själva kärnvapenladdningen, som alltså kunde tillvaratas och användas i andra tillåtna vapenbärare.¹

SALT I och II - Strategic Arms Limitation Treaty I och II

SALT I (1972) och uppföljaren SALT II (1979) var resultatet av två omgångar av förhandlingar som pågick mellan USA och Sovjetunionen för att skapa begränsningar i ländernas strategiska kärnvapenarsenaler. SALT I pågick mellan 1969 och 1972 och resulterade bl. a. i ett avtal som reglerar antiballistiska missiler och en frysning av antal interkontinentala ballistiska missiler och ubåtsavfytrade

ballistiska missiler. SALT I undertecknades av Leonid Brezjnev och Richard Nixon. Förhandlingarna för SALT II tog vid mellan 1972 och 1979 och rörde asymmetrin i de två sidornas strategiska arsenaler. En överenskommelse träffades om att begränsa MIRV-missiler, som innebär en enda missil som bärare av flera olika kärnladdningar som kan träffa flera mål samtidigt. SALT II undertecknades av Brezjnev och Jimmy Carter, men ratificerades aldrig av amerikanska senaten pga Sovjetunionens invasion av Afghanistan. Båda staterna höll sig ändå till överenskommelsen.

START I - Strategic Arms Reduction Treaty I

Efter tio år av svåra förhandlingar undertecknade USA och Sovjetunionen avtalet START I den 31 juli 1991. Bara fem månader senare splittrades Sovjetunionen och fyra självständiga stater med sovjetiska kärnvapen på sina territorier uppstod: Ryssland, Kazakstan, Ukraina och Vitryssland. I maj 1992 skrev de nya staterna under ett tilläggsprotokoll till START I. Det skulle dröja till december 1994 innan avtalet ratificerades, då hade alla kärnvapen avlägsnats från Kazakstan, Ukraina och Vitryssland och de tre länderna hade skrivit under ickespridningsavtalet NPT som icke-kärnvapenstater. Kärnvapnen från deras områden hade överförts till Ryssland.

START I kräver att USA och Ryssland ska minska sina strategiska kärnvapen i silos, flygvapen och ubåtar. Avtalet föreskriver att USA och Ryssland måste nedrusta till överenskomna nivåer (1600 strategiska vapenbärare, 6000 stridsspetsar, 4900 ballistiska missilspetsar och 154 tunga interkontinentala ballistiska missiler) inom sju år. START I har efterlevts, och 2001 hade USA:s och forna Sovjetunionens strategiska kärnvapenarsenaler minskat med 30-40 %.²

Presidential Nuclear Initiative

I kalla krigets slut, när Sovjetunionens upplösning var nära insåg USA:s dåvarande president George Bush att detta kunde innebära 14 nya självständiga stater med taktiska kärnvapen på sina territorier. I hopp om att den sovjetiska ledningen skulle göra detsamma kungjorde den amerikanska presidenten den 27 september 1991 att alla USA:s taktiska kärnvapen skulle dras tillbaka från utplaceringar runtom i världen för att nedmonteras eller placeras i lager. Sovjetunionens ledare Michail Gorbachov svarade den 5 oktober 1991 med att göra detsamma, och taktiska kärnvapen drogs tillbaka från Sovjetunionen till det som idag är Ryssland. Det här kallas Presidential Nuclear Initiative, och bidrog stort till ökad stabilitet i världen vid kalla krigets slut, även om åtagandet inte var juridiskt bindande. Dels behövde världen inte brottas med 14 nya kärnvapenstater vid upplösningen av Sovjetunionen; dels drogs amerikanska kärnvapen bl.a. i Sydkorea tillbaka, vilket minskade spänningen i regionen något.³

START II - Strategic Arms Reduction Treaty II

1993 undertecknade USA:s president George Bush och Rysslands president Boris Jeltsin START II. Avtalet syftade till att minska antalet utplacerade strategiska stridsspetsar med två tredjedelar jämfört med nivån innan avtalet. Det innebär att vid avtalets slutdatum, skulle staterna ha krympt sina arsenaler till 3000-3500 utplacerade stridsspetsar (taktiska kärnvapen och lager räknas inte in). START II

förbjuder helt tunga internkontinentala ballistiska missiler och alla övriga landbaserade missiler som kan utrustas med flera kärnvapenstridsspetsar och därmed kan träffa flera olika mål (Multiple Independently-targeted Re-entry Vehicles, MIRV).⁴

USA ratificerade avtalet 1996 men Rysslands ratificering dröjde till 2000, bl. a. som en protest mot amerikansk inblandning i Kosovo och Irak. Trots att avtalet till slut ratificerades har det aldrig trätt ikraft. År 2002 drog sig USA ur avtalet om antiballistiska missiler (ABM), och dagen efter förklarade Ryssland START II ogiltigt. START II ersattes i maj 2002 med det mycket svagare avtalet SORT.⁵

START III – Strategic Arms Reduction Treaty III

Under ett toppmöte i Helsingfors 1997 enades presidenterna Bill Clinton och Boris Jeltsin om ramarna för att påbörja förhandlingar för ett START III avtal. Ett år senare under ett möte i Moskva upprepade Clinton och Jeltsin sitt åtagande att påbörja förhandlingarna så snart Ryssland hade ratificerat föregångaren START II.

START III skulle innebära ytterligare nedskärningar i USA:s och Rysslands strategiska kärnvapenarsenaler, till 2000-2500 stridsspetsar per land. Det är osannolikt att START III någonsin kommer att träda ikraft, eftersom USA:s president George W. Bush och Rysslands Vladimir Putin i maj 2002 undertecknade avtalet SORT. SORT föreskriver liknande minskningar i kärnvapenarsenaler, men saknar krav på minskningar av taktiska vapen och krav på att nedmonterade vapen ska förstöras – krav som finns med i START III.⁶

SORT – Strategic Offensive Reductions Treaty

SORT avtalet från år 2002 går även under benämningen Moskvaavtalet, och begränsar USA:s och Rysslands kärnvapenarsenaler till 1700-2000 stridsspetsar per land. Avtalet skiljer sig från tidigare nedrustningsavtal mellan de två länderna i det att det inte reglerar vilka stridsspetsar som ska minskas och hur dessa minskningar ska göras. Inte heller kräver det att stridsspetsarna förstörs efter att kärnvapnen har nedmonterats. USA och Ryssland kan i princip skruva isär stridsspetsarna från vapenbärarna, behålla alla kärnvapenbärare och nöja sig med att placera stridsspetsarna i en reserv.

Avtalet saknar också ett klagörande för hur kärnvapen får utplaceras. "Varje land avgör för sig själv sammansättningen och strukturen för sina strategiska offensiva vapen" deklarerar avtalet. Det betyder att USA och Ryssland kan fortsätta använda de så kallade MIRV-vapnen, som kan utrustas med flera kärnvapenstridsspetsar och därmed kan träffa flera olika mål. Denna vapentyp förbjöds i START II som aldrig trädde ikraft.

SORT avtalet föreskriver inte heller några kontrollmekanismer för att se över staternas efterlevnad av avtalet. Minskningen av kärnvapen ska vara genomförd 2012 varefter avtalet går ut om inte parterna väljer att förnya det. Det innebär att år 2012 kan USA och Ryssland i princip inleda utplacering av de stridsspetsar som

inom ramarna för avtalet placerats i lager. USA och Ryssland har enats om att använda sig av de kontrollmekanismer som föreskrivs i START I. Problemet är att START I förfaller 2009, vilket är tre år innan åtagandena enligt SORT ska vara klara. Båda parter kan enligt avtalet dra sig ur detta med tre månaders förvarning. I olikhet med andra nedrustningsavtal så måste den part som lämnar avtalet inte officiellt förklara sin handling.⁷

SORT avtalet har skämtsamt kommit att kallas "sort of"-avtalet (vilket på svenska innebär "typ"-avtalet), just för att allting som föreskrivs i avtalet är så urvattnat och vagt: "Vi ska typ försöka nedrusta våra kärnvapen och typ se till att vi på något sätt kan ha koll på typ hur det ska gå till..." Att ett så vagt avtal är det enda som världens största kärnvapenstater lyckades förhandla fram ökar inte direkt intrycket av att deras åtagande för total avveckling av alla kärnvapen, enligt artikel 6 i NPT-avtalet, är en seriös målsättning.

---

¹ Federation of American Scientists <http://www.fas.org/nuke/control/inf/text/inf.htm>

² Federation of American Scientists <http://www.fas.org/nuke/control/start1/index.html>

³ The Nuclear Information Project <http://www.nukestrat.com/korea/withdrawal.htm>

⁴ Federation of American Scientists <http://www.fas.org/nuke/control/start2/index.html>

⁵ Reaching Critical Will <http://www.reachingcriticalwill.org/legal/treaties.html>

⁶ Arms Control Association <http://www.armscontrol.org/factsheets/start3.asp>

⁷ Arms Control Association <http://www.armscontrol.org/factsheets/sort-glance.asp>